

MUZICA ÎN CEREMONIALUL
NUPTIAL DIN BASARABIA
CÂNTECUL MIRESEI

studiu monografic

Musique dans le cérémonial nuptial de Bessarabie
Chanson de la mariée

Music in the Nuptial Ceremonial from Basarabia
The Bride's Song

Introducere	4
I. CEREMONIALUL NUPTIAL	7
I.1. Nunta în cadrul ciclului vieții	7
I.2. Sistematizarea repertoriului de nuntă	16
I.3. Muzica în contextul obiceiului	25
II. CÂNTECUL MIRESEI	29
II.1. Funcționalitate	29
II.2. Clasificare. Text poetic	31
II.3. Melodii rituale	43
A. Structura sonoră	43
B. Structura ritmică	72
C. Structura arhitectonică	79
D. Modele instrumentale ale <i>Cântecului miresei</i>	86
II.4. Melodii ritualizate	97
II.5. Stratificare diacronică	110
Încheiere	115
Bibliografie	119
Corpus de melodii	123
Abrevieri și semne diacritice	213
Glosar	213
Note la exemplele muzicale	214
Rezumat în limba franceză	217
Rezumat în limba engleză	219
Fotografii-document	221

I. CEREMONIALUL NUPTIAL

I.1. Nunta în cadrul ciclului vieții

Evenimentele importante din viața omului – nașterea, crearea familiei și moartea – au generat un șir de obiceiuri, reprezentate prin manifestări etnografice și artistice complexe, care conțin elemente cu caracter variat: rituri de trecere și de inițiere, practici multiple reflectând credințe arhaice, anterioare creștinismului și suprapuneri mai târzii, de asemenea un repertoriu bogat în cântece, melodii instrumentale, dansuri, versuri, manifestări dramatice. Aceste obiceiuri formează ciclul familial, integrat organic ciclului general al vieții. Din sistemul dat un loc deosebit în viața tradițională îl deține ceremonialul nupțial.

Constituirea ceremonialului de nuntă reprezintă un proces lent și de lungă durată, ce a reflectat, la diferite etape ale istoriei colectivității umane, concepțiile acesteia despre importanța creării unei familii și modul de organizare a ei. Putem presupune că ceremonialul nupțial începe să se formeze în perioada stabilirii familiei monogame, rezultat al unor transformări complexe sociale, economice, psihologice în viața și conștiința oamenilor. Consolidându-se în calitate de celulă primară a societății, familia devine unul din elementele principale ale structurii sociale. Multiplele funcții pe care le îndeplinește ea în societate, normele înaintate de colectivitate, precum și concepțiile, superstițiile referitor la familie, au necesitat crearea diferitelor structuri capabile să reflecte și să realizeze aceste cerințe. Astfel, prin acumulări treptate, șlefuiindu-se, în timp, fiecare element, s-a constituit ceremonialul nupțial.

Consolidarea și dezvoltarea obiceiului de nuntă revine evului mediu. Familia din această perioadă reprezintă o „lume închisă” ce cuprindea câteva generații succesive, care se aflau în raport ierarhic una față de alta, în funcție de poziția socială, vârstă, sex, evidențiindu-se rolul primordial al bărbatului. Viața,

obiceiurile, morala, comportamentul membrilor acestei familii erau reglementate de normele și tradițiile culturale existente în colectivitate. Proprietatea privată a influențat esențial modul de gândire, determinând crearea unui șir de acțiuni în scopul asigurării intereselor familiei și a „capului” de familie în ceea ce privește moștenirea. În acest sens, ceremonialul nupțial devine actul cel mai important și obligatoriu în crearea unei familii. Realizarea acestuia și respectarea tuturor cerințelor impuse de societate și de părțile cointerestate este urmărită cu atenție de toți membrii colectivității.

Ceremonialul nupțial în literatura de specialitate este studiat sub două aspecte: ca rit de trecere și ca spectacol. În ipostază diacronică, conținutul ritual și cel spectacular au avut pondere diferită în cadrul ceremonialului. Actele tradiționale, care aveau un caracter ritual cu funcție magică (destinată să contribuie la bunăstarea, fertilitatea și fericirea familiei noi, protejând-o totodată de forțele malefice), treptat își pierd funcția inițială, amplificându-și aspectul spectacular al lor. „Spre sfârșitul evului mediu, probabil, ceremoniile, care însoțesc nunta..., și-au accentuat caracterul de spectacol, și-au amplificat tematica literară și trăsăturile muzicale specifice de gen” (43, p.24). Astfel, „creat în jurul unui străvechi miez (ritual – ritul de pasaj), ceremonialul nupțial... a evoluat în decursul procesului de transmitere orală, acumulând influențe și suprapuneri multiple. Dar unele rituri și ceremonii au păstrat vestigiile unei vechi concepții despre lume și artă, ale unor relații sociale ancestrale” (43, p.122).

Așadar, în cadrul ceremonialului de nuntă se îmbină armonios un strat vechi, ce reprezintă tradiții și concepții arhaice și un strat nou, corespunzător caracterului de spectacol.

În Basarabia ceremonialul nupțial și-a păstrat până în prezent valoarea sa ca rit de trecere a tinerilor

din stadiul premarital în cel marital, reprezentând un eveniment important din viața omului – căsătoria. Nunta nu este un cadru închis, referindu-se numai la un cerc restrâns, ea vizează întreaga colectivitate pe orizontală și toate categoriile de vârstă pe verticală, fiind un prilej de manifestare a tradiționalei solidarizări a neamului și a comunității satești. Nici un alt eveniment social nu angajează întreaga colectivitate într-o forță atât de încheată cum e ceremonialul nupțial. El aduce buna dispoziție, distincție în rang social prin daruri, orații etc., prin actele tradiționale ce sunt executate. *„Fără exagerare, nunta poate fi considerată cea mai însemnată și mai bogată manifestare artistică populară. În cadrul ei momentele solemne se contopesc cu cele de petrecere, joc și voie bună. Nunta poate fi asemănată cu un autentic spectacol muzical-teatral, deoarece în desfășurarea ei întâlnim personaje principale și conflict...”* (22, p.70).

O nouă familie reprezintă un eveniment important sub toate aspectele pentru toți membrii colectivității țărănești, fiecare fiind cointeresat ca tinerii să fie „porniți bine” în viața de familie din primele zile. Toți participă la eveniment atât prin funcțiile diverse pe care le îndeplinesc în cadrul nunții: *vorniceii, druște, cono-carii, ture* etc., cât și prin sfaturile și comentariile făcute de la distanță, urmărind cu atenție respectarea tradiției, deoarece ignorarea acesteia, se credea, poate aduce nenorocire asupra tuturor membrilor comunității.

Ceremonialul nupțial constituie o treaptă importantă în ciclul vieții, încheind o perioadă în viața omului și deschizând perspectivele unui nou început. Fiecărei categorii de vârstă și sex în colectivitatea satească îi reveneau anumite obligații în viața socială și culturală. O poziție deosebită o deținea tineretul. De fapt, până la crearea familiei și trecerea într-o nouă categorie socială, tineretul era plasat în centrul atenției întregii colectivități. În planul conceptual al colectivității tradiționale această categorie socială și de vârstă avea funcția perpetuării tradiției, a unui mod de exprimare și comunicare artistică, a unei atitudini față de muncă și societate, funcția continuării vieții neamului și a omenirii în general. Orice abatere a tinerilor de la legile tradiționale era aspru sancționată.

Nunta era precedată de o perioadă în viața tineretului, care îmbina armonios activitatea de muncă cu diverse petreceri, jocuri, întruniri, obiceiuri, care contribuiau direct la realizarea căsătoriei. Aceste mani-

festări colportă un sens ritualic, determinat de diferite forme arhaice ale acțiunilor legate de pragurile vârstei. Astfel, ceremonialul nupțial se plasează într-un sistem de complexe interrelații cu diferite manifestări folclorice, sistem corelat cu viața omului și cu viața colectivității tradiționale. Așadar, stabilirea relațiilor de înrudire prin căsătorie este anticipată de o serie de acte tradiționale, printre care Claca, Șezătoarea, Hora satului, unele obiceiuri din ciclul calendaristic. Investite cu funcții inițiatice, ele contribuie la formarea statutului de „flăcău” și „fată mare” și la „înnodarea” relațiilor de prietenie și dragoste între reprezentanții de sex opus.

Perioada care precede ceremonialul nupțial poate fi divizată convențional în două etape:

1. Prima etapă cuprinde limita de vârstă 12–14 ani pentru fete și 12–16 ani pentru băieți.

2. A doua etapă are limita de vârstă 16–20 ani pentru fete și 17–25 de ani pentru flăcăi.

La momentul stabilit de tradiție copilul era scos din mediul social în care a trăit în cadrul familiei, din rândul prietenilor de joacă și introdus într-un mediu nou. El părăsește statutul nedefinit de „copil”, urmând diferențierea treptată de „băiețel” și „fetiță” și trecând apoi în categoria de „băiat” și „fată”. Acest statut corespunde primei etape premaritale. Ea include un șir de manifestări și acțiuni cu funcție de inițiere și familiarizare cu noul statut, pregătindu-se totodată trecerea nemijlocită la categoria socială de „flăcău” și „fată mare”. Aceste acțiuni se realizează prin forme diverse dintre care evidențiem:

1. Discuții cu nuanțe de anticipație a căsătoriei, povești, dojană, glume, ce conțin expresii de felul: *„când vei merge la Horă”, „când te vei mărita (însura)”*, *„dacă te porți așa nici o fată (un băiat) nu se va uita la tine”* etc.

2. Noi obligații în cadrul gospodăriei, pentru fată neapărat lucrul la zestre.

3. Fetele și băieții încep să umble mai aranjați, mai curați.

4. Li se oferă dreptul, în unele cazuri, de a sta la masă alături de maturi la petreceri, în ospetie etc.

5. Participă la Șezători, Clăci ca „personaje” secundare; la Horă în calitate de spectatori.

6. Pentru această categorie de vârstă se organizează serate (în unele localități este folosit termenul împrumutat din limba rusă „vecerincă”).

7. „Jeșirea în sat”², care presupune anumite norme de comportament pentru față și băiat.

Un loc deosebit în procesul de trecere la statutul de „flăcău” – „fată mare” îl dețin seratele. Acestea reprezintă adevărate instituții tradiționale care se referă în exclusivitate la categoria de vârstă 12 – 14 (16) ani. Băieții și fetele de vârsta respectivă împreună cu părinții, mai frecvent în zile nelucrătoare (dar nu era o legitate, se întâmpla și în zile lucrătoare), se adunau pe înserate la o casă unde învățau să danseze. Un băiat cânta la fluier, ceilalți dansau – fete cu fete, băieți cu băieți. Remarcăm aici că în cadrul unor astfel de întruniri nu se sublinia apartenența de sex. Manifestări asemănătoare se întâmplau și ziua „la bătucit, după ce se punea pământ pe fundația casei, un băiat cânta din fluier, ceilalți (băieți și fete – n.n.) jucau ca să se așeze bine casa... Uneori dansau și fată cu băiat”³. Așadar, funcția principală a acestor manifestări este de a-i învăța pe băieți și fete a dansa. Totodată, seratele pot fi considerate „școli ale bunelor maniere” și comportamentului în societate pentru această categorie de vârstă. De asemenea, prin intermediul seratelor fetele și băieții se încadrau într-un cerc mai larg corespunzător vârstei lor, având posibilitatea cunoașterii reciproce și trezirii unor simpatii.

Etapă a doua, premaritală, cuprinde obiceiuri și manifestări diverse, actanții principali ai cărora fiind fetele mari și flăcăii. Trecerea la categoria „fată mare” și „flăcău” nu este legată evident de o dată sau o vârstă fixă. În urma investigațiilor de teren și din alte surse de informație evidențiem următoarele limite de vârstă:

1. „Fată mare” – 15–20 de ani, apoi „rămasă” sau „fată bătrână”.

2. „Flăcăul” – 18–25 (chiar 30) de ani, apoi „statut”, „nu prea avea valoarea printre cei tineri”⁴. Evident, aceste limite nu sunt rigide, ele pot să devieze cu minus un an sau doi. „Fata de măritat era cam de 16–22 de ani, apoi nu se mai duceau flăcăii la dansa,

se considera fată rămasă, flăcăul până la 27 de ani tot flăcău era”⁵.

Tinerii se cunoșteau la Șezătoare, Clacă, Joc, la lucru în câmp, la Nuntă, la întrunirile duminicale sau de sărbători în centrul satului (ori alt loc destinat acestui scop), la scrânciobul de paști etc. Evidențiem Jocul și Șezătoarea⁶, care reprezentau instituții sociale tradiționale, prin intermediul cărora se elaborează nemijlocit bazele viitoarei căsătorii. În cadrul acestor instituții fetele și băieții, apoi fetele mari și flăcăii trec „școala” vieții tradiționale, cunoscând normele și legile acestei vieți și încadrându-se treptat în colectivitate în calitate de membru cu drepturi și obligații depline. Jocul era organizat de flăcăi, Șezătoarea – de fetele mari. La fiecare dintre aceste obiceiuri participau, în calitate de invitați, parteneri din grupul de sex opus. Astfel, cele două categorii de vârstă aveau la dispoziție obiceiuri, care, în stadiul premarital, creează o simetrie și un echilibru natural, emoțional și social.

Șezătoarea acoperă o etapă importantă a trecerii la categoria de „fată mare” și „flăcău”. „Un flăcău se apleacă să mai adune cei strujeni, îngână o vorbă, fata-l aude și când târziu, la câteva ceasuri de noapte, se împrășteie cu toții, fata se duce acasă, se culcă și se gândește. Când fetișoara a început a gândi la vorba ce i-a spus-o un flăcău, atunci ea pășește pe fată mare. Caută să umble îmbrăcat curat” (115, p.134). Schimbarea exteriorului este un semn important ce caracterizează starea flăcăului și a fetei mari în stadiul premarital. „Fetele își făceau haine noi pentru joc de fiecare dată”, iar „flăcăii purtau pălărie, care avea floare ca un ochi. În fiecare duminică își schimbau pălăria!”. Jocul, la rândul său, reprezintă consfințirea propriu-zisă a flăcăului și a fetei mari pe „sцена” colectivității satești.

Vom examina obiceiurile Șezătoarea și Jocul, pentru a consemna funcția pe care o comportă în co-

² „Jeșirea în sat” sau „a merge în sat” sunt expresii tipice în zona Basarabiei, care au un sens generalizat și reprezintă acțiunile: „a merge la magazin”, „la plimbare”, „la primărie”, „în ospete”, „la vecini” etc.

³ Inf. Olga Badrajan, a.n. 1933, s. Pârjota, sectorul Râșcani, jud. Bălți, c/a.

⁴ Inf. Aritina Daniliuc, a.n. 1924, s. Pârjota, sectorul Râșcani, jud. Bălți, c/a.

⁵ Inf. Iustina Scorpan, a.n. 1918, s. Hiliuți, sectorul Râșcani, jud. Bălți, c/a.

⁶ În terminologia populară aceste obiceiuri au și alte denumiri: pentru șezătoare – la opaiț, furca; pentru joc – horă sau hora satului. Vom utiliza termenii: șezătoare și paralel cei de horă și joc, deoarece sunt cunoscuți în mediul folcloric pe întreg spațiul românesc.

Inf. Maria Popa, a.n. 1914, s. Japca, sectorul Camenca, jud. Soroca, c/a.

lectivitate flăcăii și fetele mari, cât și unele aspecte în ceea ce privește anticiparea ceremonialului nupțial. În acest scop, vom elucidă câteva momente importante referitoare la obiceiurile date și anume:

1. promotorii obiceiului;
2. timpul practicării acestuia;
3. locul desfășurării;
4. durata desfășurării;
5. „scenariul” acțiunii.

Șezătoarea era un obicei al fetelor (după cum s-a menționat anterior). Criteriile de organizare a Șezătorii erau vârsta și vecinătatea, primul criteriu fiind, evident, predominant. Vârsta participanților prezintă câteva niveluri:

1. fetele de 12–14 ani, cu rol secundar;
2. fetele cu vârstă intermediară, la stadiul trecerii nemijlocite la categoria de fată mare – 14–16 ani;
3. fetele mari.

La Șezătoare veneau și femeii. Dacă acestea nu erau, se întâmpla neapărat câte o bătrână, care îndeplinea rolul de supraveghetor pasiv.

Se făceau Șezătorile începând de toamna târziu, odată cu încheierea muncilor agricole și până la începerea unui nou ciclu al acestora. „Șezătorile le făceam iarna, în cursul săptămânii, îndeosebi sâmbăta, de seara până la miezul nopții. Așteptam cu nerăbdare să merg la Șezătoare”⁸. Frecvent se organizau simultan mai multe Șezători în sat. Astfel, apărea concurența în ceea ce privește atragerea flăcăilor.

Șezătorile aveau loc la casa unei fete, la care se adunau de obicei un cerc anumit de prietene. În unele cazuri, spre exemplu, de sfântul Andrei, când se practică ghicitul, vrăjile etc., cu scopul unei anumite izolări și a unei independențe de un anumit grad se prefera casa unei femei singure.

Șezătoarea se desfășura după un program general tradițional. Convențional putem diviza obiceiul în două părți. În prima parte a obiceiului erau prezente numai reprezentantele genului feminin. Fetele mari se așezau la loc de cinste, unde puteau fi văzute bine și admirate, locurile mai puțin importante fiind ocupate de restul participantelor. Fiecare își aducea de lucru pentru sine. În timpul lucrului fetele vorbeau

despre întâmplările zilei, despre flăcăi, cântau, înșirau basme etc. Vestea Șezătorilor se răspândea repede și când începea să se întunece, veneau flăcăii. Odată cu sosirea lor începea a doua parte a Șezătorii. Pentru moment flăcăii devin obiectul central al Șezătorii. „La început fetele stăteau singure. Cântau. Începea una care cânta mai bine. Flăcăii veneau pe la mijloc. Ei stăteau la fereastră și ascultau. Când intrau în casă, noi tăceam, iar ei ne rugau – mai cântați, mai cântați”⁹. Putem presupune, că această pauză temporară nu este întâmplătoare. Ea marchează actul ritual legat de intrarea flăcăilor. În concepția populară arhaică aceștia se asociază cu forța masculină ce domină natura și cosmosul, forța care urmează să se contopească cu cea de sex opus. Totodată ea subliniază anumite relații stabilite de tradiție între bărbat și femeie. De asemenea, pauza reprezenta un prag important emoțional și psihologic în constituirea legăturii dintre fată și flăcău.

Flăcăii puteau să apară mascați. „Flăcăii se mascau ca la sărbătorile de iarnă”¹⁰. Masca îndeplinea aici funcții concrete. Ea cumulează semnificații arhaice sacrale și accentuate sensuri profane legate de spiritul ludic, contribuie la degajarea atmosferei emoționale și la încadrarea firească a flăcăilor în acțiunea Șezătorii.

Parte componentă a Șezătorii sunt manifestările folclorice, care, pe lângă conținutul artistic, etic și estetic, reprezintă un sistem de comunicare „prin care se deplasează o cantitate apreciabilă de informație într-o osmoză de limbaje” (40, p.264), mesajul principal poate fi considerat exprimarea simpatiei, a idealurilor referitor la dragoste, iubit, familie etc. Repertoriul de Șezătoare cuprinde producții literare, muzicale și coregrafice. Folclorul muzical este reprezentat de piese non-rituale – cântece propriu-zise (predominant de dragoste, de glumă), doine, mai rar balade, melodii instrumentale de ascultare și de joc, și de cântece cu un conținut specific de Șezătoare. Aceste cântece îndeplinesc funcțiile repertoriului ceremonial, deoarece interpretarea lor este legată de un anumit prilej, într-o perioadă de timp determinată și antrenează o colectivitate concretă. Spre exemplu: (47, p. 576)

⁸ Aritina Daniliuc, a.n. 1924, s. Pârjota, sectorul Râșcani, jud. Bălți, c/a.

⁹ Maria Popa, a.n. 1914, s. Japca, sectorul Camenca, jud. Soroca, c/a.

¹⁰ Inf. Gafia Gabuja, a.n. 1918, s. Pârjota, sectorul Râșcani, jud. Bălți – se mascau babă, moșneag, mort, cocostârc, c/a.

A - - - sea - ră la șe - ză - toa - re

Di - ghi - da di - ghi - da di - ghi - di - ghi - da

Tor - - - ceau fe - te - le fu - ioa - re

Di - ghi - da di - ghi - da di - ghi - di - ghi - da

Melodiile instrumentale erau executate mai frecvent la fluiet sau muzicuță. Din investigațiile de teren – de multe ori, după cum susțin informatorii, era de ajuns și o drâmbă. Dar dacă colectivitatea sătească își avea personalitățile sale în domeniul interpretării instrumentale, atunci la Șezătoare putea fi prezentă și vioara. Deseori se invita chiar un lăutar pentru a cânta la instrument și cu vocea. Cântecul, melodiile instrumentale, dansurile și altele nu aveau o ordine prestabilită în ceea ce privește interpretarea. Ele se executau după necesitatea și dorința participanților. Remarcăm aici că în timpul dansurilor nu erau lipsă strigăturile, ca, de altfel, și din cadrul altor manifestări folclorice care implică dansul. Tematica predominantă a strigăturilor de la Șezători este cea de dragoste.

Moment important al Șezătorilor sunt riturile de anticipație: farmece, menite să aducă anumiți flăcăi la Șezătoare, sau să-l lege pe un flăcău de o fată, cunoașterea ursitului, descântec de dragoste etc. Aceste acțiuni erau practicate în lipsa flăcăilor, mai frecvent în ajunul diferitelor sărbători, în special al sfântului Andrei și al Crăciunului. „Cu mult înainte de logodnă, feciorii și, mai ales, fetele se găsesc sub vraja multor practici de natură magică, prin care încearcă să pătrundă în tainele ascunse ale viitorului, pe cine

va aduce soarta de soț ori soție, cum va fi: frumos, bogat, gospodăru. Iată o serie de întrebări pe care le pune fata, mai cu seamă în seara de Anul Nou sau la lăsatul secului din postul mare, de sf. Andrei, de Sânzâiene” (136, p. 223).

Șezătorile se terminau după miezul nopții. Prietarii plecau flăcăii. „Dacă mai rămânea vreun flăcău, îi ziceam să plece, cu rușine: haide, ieși, măi, ce mai stai”¹¹. Fetele aveau la dispoziție două posibilități – să fie conduse de un flăcău, care își aștepta „aleasa” afară, sau să plece singure, în grup. „Fetele se duceau acasă de la șezătoare singure, în grup, se petreceau una pe alta”¹², sau „flăcăii conduceau fetele. Mergeau până la un anumit loc. Nu până la poartă! că tata știa când vin și mă aștepta”¹³, sau „Flăcăul conducea până acasă acea fată, pe care o știa mai demult și știau de dânsii și părinții”¹⁴. Așadar, Șezătoria reprezintă un obicei tradițional din ciclul vieții, o instituție socială care îndeplinește funcții multiple în viața tineretului și a colectivității în general, este un cadru natural, prin intermediul căruia se creează posibilitatea cunoașterii reciproce a tinerilor și legarea unei prietenii, care va duce ulterior la crearea familiei.

Un obicei, care are o structură asemănătoare Șezătorii, este *Claca*. Spre deosebire de Șezătoare însă,

¹¹ Inf. Maria Popa, a.n. 1914, s. Japca, sectorul Camenca, jud. Soroca, c/a.

¹² Inf. Maria Vlas, a.n. 1917, s. Pârjota, sectorul Râșcani, jud. Bălți, c/a.

¹³ Inf. Vera Popa, a.n. 1934, s. Japca, sectorul Camenca, jud. Soroca, c/a.

¹⁴ Inf. Maria Popa, a.n. 1914, s. Japca, sectorul Camenca, jud. Soroca, c/a.

unde lucrul este un pretext și participantele lucrează pentru sine, la Clacă lucrul este obiectivul principal. Claca este o formă de ajutor reciproc în folosul celui care o organizează. Dacă promotoarele Șezătorii sunt fetele mari, Claca este organizată de neveste. De asemenea, Clăcile puteau fi organizate anul împrejur; la lucru în câmp, la construcția casei ș.a. Dar și la Clacă fetele mari se bucurau de o poziție privilegiată, flăcăii își făceau „intrarea” la fel ca și la Șezătoare, nu erau lipsă măștile, de asemenea, repertoriul muzical corespunzător. „*Vara se făcea clacă la prășit. Fetele și flăcăii cântau pe deal când se așezau la masă. Cântau și de joc. Se întâmpla să tragem și o sărbă, așa, pe deal*”¹⁵. Astfel, și Claca, într-o anumită măsură, îndeplinește o funcție importantă în stadiul premarital al tinerilor.

Hora satului în ceea ce privește timpul desfășurării cuprinde o perioadă mai mare comparativ cu Șezătorile și se organiza anul împrejur de sărbători și duminicile. Promotorii acestei manifestări tradiționale erau flăcăii. Cei care organizau Hora se numeau *hurtași* sau *cămărași*. Era mare cinste pentru flăcăi să se afle printre hurtași. Aceștia erau considerați flăcăii de frunte ai satului. „4-5 flăcăi se duceau și tocmeau muzica, ei o plăteau, le ziceau hurtași”¹⁶ sau „se adunau câțiva flăcăi mai de frunte, strângeau bani și tocmeau muzica”¹⁷.

Jocul dura toată ziua, de dimineață până la asfințitul soarelui. Înainte de începere, muzicanții erau serviți la unul din hurtași. Tot la el se adunau mai mulți flăcăi. Apoi cu toții plecau spre locul destinat pentru Joc. Hora satului avea o întrerupere la prânz. „*Pe la amiază hrăneau muzicanții. Fetele și flăcăii se plimbau prin sat în așteptarea muzicii*”¹⁸. O astfel de plimbare în grupuri permitea o cunoaștere mai profundă între reprezentanții de sex opus și contribuia la legarea unei prietenii sau chiar la afișarea unei viitoare căsătorii.

Jocul dovedește o remarcabilă unitate în desfășurare. Aceasta se realizează prin modul de organiza-

re și participare, prin regulile de conducere a Jocului și prin eticheta dintre parteneri. Ieșirea la Horă, „*prin-derea-n horă reprezintă actul solemn de incorporare oficială a flăcăului și a fetei mari în colectivitate. Tranziția de la faza de copilărie la maturitate, dar mai ales pășirea de la starea de izolare la încadrarea în obște, care se produce prin mijlocirea muzicii și jocului „horei”, care este, ca și șezătoarea, o formație socială*” (22, p.70).

La Joc fetele veneau singure, în grup sau erau însoțite de flăcăi. O cinste deosebită li se acorda fetelor care erau scoase la Joc de către flăcăi. În acest caz, organizatorii Jocului mergeau pe la casele fetelor mari, invitându-le și conducându-le la Joc; sau fata era scoasă la Joc de către flăcăul care îi era prieten, cu permisiunea părinților, fiind obligat să o însoțească acasă după încheierea Jocului. La intrarea acestor fete în Horă, se interpreta neapărat un marș. „*Flăcăii luau de acasă fetele cu care erau în vorbă, altele veneau singure, în grup. Când flăcăul aducea o fată, se cânta marș comandat de el și când se termina Jocul tot cu marș o ducea acasă*”¹⁹. Constatăm aici o funcție importantă, ceremonială a marșului. În continuare vom descoperi aceeași funcție a marșului în ceremonialul nupțial.

Menționăm unele acțiuni referitor la încălcarea normelor etice în ceea ce privește relația dintre parteneri sau intrarea în Horă. Astfel, pe parcursul Jocului flăcăii stăteau în mijloc, iar fetele pe margine cu părinții sau în grup. Dacă fata venea singură la Joc, intra în Horă numai dacă era invitată de un flăcău. După legile Jocului, de asemenea, fetele erau obligate să danseze cu fiecare dintre cei care organizau Jocul, indiferent de vârsta sau averea lor. Fata care venea însoțită de un flăcău putea să danseze cu altul numai cu permisiunea primului. Încălcarea acestor reguli era aspru sancționată. Cea mai drastică pedeapsă era scoaterea fetei din Horă, interpretându-se în acest scop un marș²⁰. Odată ieșită din Horă, fata era privată de drep-

¹⁵ Inf. Vera Popa, a.n. 1934, s. Japca, sectorul Camenca, jud. Soroca, c/a.

¹⁶ Inf. Alexandra Pascari, a.n. 1937, s. Japca, sectorul Camenca, jud. Soroca, c/a.

¹⁷ Inf. Aritina Daniliuc, a.n. 1924, s. Pârjota, sectorul Râșcani, jud. Bălți, c/a.

¹⁸ Inf. Maria Popa, a.n. 1914, s. Japca, sectorul Camenca, jud. Soroca, c/a.

¹⁹ Inf. Alexandra Pascari, a.n. 1937, s. Japca, sectorul Camenca, jud. Soroca, c/a.

²⁰ Deseori prin această metodă flăcăii își pedepseau prietenele pentru divergențe sau neînțelegeri anterioare. „Dacă flăcăul era supărat pe fată, chiar dacă prieteneau bine, la Joc pândea momentul când fata s-a dus să joace cu altul și numai a văzut că ea a intrat în joc, comandă muzicanților marș și o dă afară din joc. Maria lui Costache Zaim a pățit așa. Gheorghe Pumnea de două ori a dat-o afară din joc și tot s-a înșurat cu ea”. Inf. Maria Vlas, a.n. 1917, s. Pârjota, r. Râșcani, c/a.

mul de a se încadra iarăși, rămânea până la sfârșit pe margine sau pleca acasă. Putem admite că normele ce reglementează Jocul, reflectă, în parte, legile existente în colectivitatea tradițională în ceea ce privește raportul dintre bărbat și femeie și care vor marca adânc conținutul poetico-muzical al *Cântecului miresei* din ceremonialul nupțial.

În cercul spectatorilor se fac comentarii și planuri. Vestele țin minte toți flăcăii – care și cum a dansat, a cui flăcău pe a cui fată a scos-o la Joc, de câte ori a dansat-o, cum o ținea în timpul jocului etc. Hora satului reprezintă, astfel, o imagine în miniatură a întregii vieți a satului.

În partea a doua a Jocului deseori se includeau perechi de tineri căsătoriți, iar spre sfârșit perechi de vârste diferite. Presupunem că acțiunea de încadrare a căsătoriților în Horă este de proveniență mai târzie. Deoarece, „*excelenta definire a dansului ca arhetip al tinereții de către un om dinlăuntrul spațiului folcloric, căruia trecerea prin „z'oc” i-a marcat viața, sugerează ... o altă caracteristică, cândva definitorie pentru hora tradițională: rigorile ei nu admiteau ca actanți decât pe tinerii necăsătoriți*” (46, p.71). Jocul se echivalează aici cu un rit de trecere dintr-o stare în alta, de la o categorie de vârstă la alta.

Sfârșitul Jocului se anunța printr-un marș.

Primele plecau fetele, o parte fiind petrecute de flăcăi, apoi plecau ceilalți participanți și spectatorii. „*Uneori, flăcăii rămâneau să joace singuri, până apărea luceafărul. Își oboseau picioarele pe-o săptămână-două de zile, răsucindu-le în hore, sârbe și bătute... Alături de flăcăi se prindeau și bărbații mai în vârstă, cei care așteptaseră o zi întreagă să-și dezmoștească trupurile în jocuri. Și când se prindeau în cerc acești bărbați cu fețele arse de soare, cu mustățile răsucite, jucau atât de frumos, că flăcăii rămâneau cu gurile căscate, holbând ochii la jocul lor*” (48, p.84). Menționăm că unii dintre acești bărbați erau, pentru un anumit timp, „profesori de dans” pentru flăcăi. Deoarece în ajunul Jocului, chiar și în zile de lucru, pe înserate, flăcăii se adunau acasă la un bărbat mai în vârstă, considerat maestru în ale dansului, pentru a deprinde cele mai complicate mișcări, aceste „re-

petiții” de dans pot fi considerate rituri de inițiere pentru tinerii ce trec în categoria de flăcău.

Ultimii plecau de la Horă hurtașii, care, împreună cu lăutarii, jucau până la casa unui flăcău. Flăcăii o luau de-a lungul ulițelor, făcând să răsune satul de cântecele lor. Constatăm că, dintre multiplele funcții pe care le îndeplinește, muzica folclorică reprezintă aici un mijloc de comunicare a sentimentelor, a atitudinii față de societate și de viață, un mijloc de relaxare emoțională.

Repertoriul muzical-coregrafic nu se desfășura după un program prestabilit. Totuși, existau câteva reguli, care se respectau pe parcursul Jocului. Astfel, Jocul era început de către flăcăi, care dansau câteva bătute. Apoi urmau unul sau câteva jocuri mixte în cerc. După care se dansa în perechi. Neapărat jocurile mixte în cerc se succedau cu cele de perechi și cu dansuri bărbătești. Această succesiune nu era întâmplătoare. Ea permitea crearea unui echilibru emoțional-psihologic în desfășurarea Jocului²¹. Niciodată fetele nu dansau singure. Pentru tinerii ieșiți prima dată la Horă existau jocuri de consacrare. De obicei, aceștia dansau „*Trandafirul, Pădurețul ori Cărășelul și se simțeau fericiți, de parcă toată lumea cată numai la ei și îi admiră cum dansează, cum țin fata și cum bat cu talpa piciorului în tactul jocului*” (48, p. 84). Partea a doua a Jocului începea cu o horă mare, după care urmau dansurile în succesiunea sus-numită. La sfârșitul Jocului se dansa de asemenea o horă mare. Hora îndeplinea aici o funcție rituală, exprimând armonia, împăcarea și încadrarea definitivă a noilor membri în categoria de „fată mare – flăcău”. Atât Hora mare, cât și Jocul, ca instituții sociale, păstrează „*reminiscențe din originea arhaică a horei, care înseamnă mișcare regulată a lumilor, a astrilor, a soarelui*” (22, p. 70).

Un loc deosebit în desfășurarea Jocului îl are repertoriul poetic. Acesta este reprezentat prin strigături, care colportă mesaje ce nu pot fi exprimate deschis, dar care au un rol important în stabilirea relațiilor „flăcău – fată”.

În urma observațiilor efectuate referitor la Șezătoare și Horă, evidențiem în paralel momentele fundamentale:

²¹ Informatorii comentează o astfel de succesiune a dansurilor în scopul „stăvilirii focului dragostei” la tineri.